

Петришина С. М., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – Красовська О. О., д.пед.н., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** У статті розкрито сутність мистецької освіти, проаналізовано її зміст та завдання. Охарактеризовано вимоги Державного стандарту початкової освіти. Висвітлено підходи до організації мистецької освіти в умовах Нової української школи, а також важливість підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мистецької компетентності.*

***Ключові слова:** початкова школа, мистецька освіта, Нова українська школа, майбутній учитель, змістові лінії мистецької освітньої галузі.*

***Abstract.** The article reveals the main point of the art education industry. The content of the art education sector and the tasks of the State standard of elementary education are analyzed. The conditions of realization of art educational branch in the conditions new Ukrainian school are covered; the importance of preparing future primary school teachers for the implementation of the arts education in the new Ukrainian school;*

***Key words:** primary school, art education, New Ukrainian school, future teacher, content lines of the art education industry.*

У сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні суттєво змінюються вимоги до професійної підготовки і діяльності вчителя початкової школи. Пошуки оптимальних шляхів професійної підготовки майбутніх учителів проходять у контексті сучасних освітніх парадигм: культурологічної, ціннісної, компетентнісної, гуманістичної, особистісно орієнтованої та ін. Прогресивні тенденції освітнього розвитку знаходяться також у площині пошуку таких варіантів, які б сприяли не лише готовності майбутніх учителів до соціальної адаптації відповідно до вимог часу, але й формуванню здатності до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок організації навчального процесу, зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати, навчатися впродовж життя з метою випереджального характеру власного духовного розвитку, що забезпечить нові зразки світосприйняття та світобачення [1].

Аналіз останніх психолого-педагогічних наукових праць засвідчує зростання інтересу до ролі мистецтва у формуванні особистості майбутнього вчителя. Уперше орієнтацію відповідних досліджень на «цілісний підхід до розгляду мистецької освіти як самостійної галузі професійної освіти» в умовах зміни освітньої парадигми та соціокультурної динаміки ХХІ століття, виявленого впливу мистецтва на формування особистості в контексті модернізації та глобалізації культурно-освітніх процесів у світі» визначено О. Рудницькою. Зусиллями доктора педагогічних наук, професора О. Рудницької та її наукової школи було виявлено педагогічну спрямованість багатьох видів мистецтва, визначено їхню гуманістичну, світоглядну, художньо-виховну роль, узагальнено, й згідно з цією концепцією, виокремлено інтеграційні характеристики, що дало підстави започаткувати нову галузь у педагогічній освіті – мистецьку освіту [2].

Проблема актуальності мистецької освіти у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядається в низці сучасних наукових досліджень І. Зязюна, Л. Масол, Б. Нестеровича, С. Олійник, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Хижної, Л. Хомич, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. Учені наголошують на тому, що змістом мистецької освіти є, спрямована на загальний і художній розвиток особистості, система педагогічно адаптованих художньо-практичних знань, умінь, навичок, досвіду ціннісного ставлення людини до мистецтва, досвіду творчої діяльності майбутнього педагога.

Метою статті є дослідження проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи до реалізації мистецької освітньої галузі в умовах Нової української школи (НУШ).

На підготовку майбутніх учителів початкових класів, в умовах модернізації, націлюють стратегічні напрямки концепції Нової української школи, зокрема зміст визначених у ній компетентностей. Серед компетентностей НУШ у контексті нашого дослідження особливої ваги набувають вимоги до загальнокультурної грамотності, а саме: здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Нові ідеї для початкової школи стосовно міжпредметної інтеграції і практичної спрямованості початкової освіти, зокрема наскрізна інтеграція курсу «Мистецтво», що сприятиме цілісному засвоєнню її змісту, потребують ґрунтовної підготовки вчителя, формування здатності здійснювати інтеграцію навчальних предметів, уміння подавати матеріал як цілісну систему для формування у дітей наукових уявлень про навколишній світ, способи його пізнання крізь призму естетичного світобачення [3, с. 5–8].

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче і музичне. Звертаємо увагу на те, що Нова українська школа

приділяє вагому увагу розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – якостей особистості, необхідних їй упродовж життя (за даними висновків світових експертів) та визначених редакцією Закону України «Про освіту» [4, ст. 12], якостей, що активно розвиваються у процесі різних видів мистецької діяльності – спів, малювання, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, інсценізація, активне сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину.

У Державному стандарті початкової освіти [1, с. 29] та типових освітніх програмах (мистецька освітня галузь) зроблено вагомий акцент на формування в межах цієї освітньої галузі таких мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду. Водночас, у контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу у навчанні. Формування ключових компетентностей має відбуватися системно і природно упродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі, тільки через відповідні мистецькі трактування і приклади. Звертаємо увагу, що Типова освітня програма [5] дає можливість вчителю, орієнтуючись на її вимоги і орієнтовний зміст, самостійно визначати тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми тощо. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і відповідність їх віку.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою («Очікувані

результати навчання здобувачів освіти)), з іншого – їх ставлення до мистецької діяльності, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку.

Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями. Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН України [1; 3; 6].

Під час підготовки вчителів до уроків, радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема, науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» [2]. Пріоритетом навчання першокласників, що безпосередньо стосується мистецької галузі, є акцент на пробудженні креативного потенціалу дитини – її потреби постійного перебування у стані творчості. Причому для дитини, особливо в мистецтві, важлива «суб’єктивна новизна» того, що вона творить, або навіть задум, оскільки входження дитини в людський світ – це безперервний ланцюг «відкриттів для себе»; до того ж, навіть відтворення смислів завжди вимагає «розкодування» і постає джерелом «відкриття себе», саме тому світ культури для дитини – це завжди «система відкритих проблем». Пробудження креативності починається зі спонування дитини до практичної творчості (що супроводжується цілеспрямованим розвитком її емоційної сфери), до самостійних відкриттів і можливості отримувати радість від них, як наслідок, – до свого роду самоформування знаннєвої сфери, як осмислення власного досвіду й розвитку критичного мислення, що має допомогти дитині в утворенні справжніх особистісних художніх цінностей. Саме це викликатиме у дитини своєрідний дискомфорт у разі власної творчої пасивності, й тоді в неї виникатиме «звичка творчості» як внутрішня спонука. Така внутрішня спонука творити і є креативність (а не лише здатність комбінувати, експериментувати тощо, як часто тлумачать це поняття). Йдеться не про діяльність, яку вчитель організовує і залучає до неї учнів, а про внутрішні спонуки художнього пізнання. Види ж діяльності використовують традиційні.

Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу. Різні аспекти професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи як компетентного фахівця, здатного до саморозвитку в умовах нової структури і змісту початкової освіти, безперервно досліджуються у педагогіці та психології вищої школи. У контексті нашого дослідження особливої теоретико-методологічної ваги набувають концептуальні положення теорії та методики професійної освіти вчителя, дослідження фахової підготовки

майбутнього вчителя початкових класів І. Бех, С. Гончаренко, О. Савченко, Л. Хомич [7].

Для реалізації усіх умов НУШ потрібно створювати ситуації розмірковування й успіху в аудиторній роботі майбутніх учителів; стимулювати до духовно-творчої самореалізації студентів через художньо-педагогічну діяльність; проводити навчання із застосуванням технологій особистісно зорієнтованого підходу, активних методів і форм; сприяти створенню інноваційного художньо-педагогічного освітнього середовища; розвивати технологічну компетентність викладачів [3].

Підготовка майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти повинна бути заснована на ідеї гуманізму, на потребі особистості педагога у постійному й різнобічному самовдосконаленні. Формування педагогічних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів повинно передбачати одночасний розвиток професійних здібностей особистості в освітньому процесі [3, с. 5].

Ми підтримуємо погляди Л. Масол [6], яка обґрунтовує концепцію відновлення педагогічної освіти України на засадах гуманізму, метою якої є формування особистості вчителя, який зможе реалізувати головне завдання освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, відповідно до тієї частини культурної спадщини, з яких вони спеціалізуються.

Сьогодні школярі мають бути готовими жити в умовах постійних змін, непередбачених ситуацій, тому вони мусять бути мобільними, гнучкими, творчими. В організації пізнавальних процесів зростає роль асоціативно-образного типу мислення. Тому освіта має спрямовуватися на розвиток творчого потенціалу особистості, самостійного критичного мислення, ціннісних орієнтацій, формування спектра життєвих компетентностей, адекватних соціокультурним реаліям. Проте всупереч психологічним закономірностям уже з початкової ланки навчання школярів спрямовується переважно на розвиток раціональних механізмів мислення, а емоційно-образні завантажуються менше порівняно з вербальними, тому розвиваються повільніше, гальмуються [7].

Види мистецтва – музичне та образотворче – викладаються автономно, хоча між ними існує безліч зв'язків у єдиному просторі художньої культури. Наслідком такого типу навчання є поступове згасання притаманних дітям молодшого шкільного віку асоціативного сприйняття матеріалу, багатой фантазії, творчої уяви. Використання різноманітних видів інтеграції художніх знань учнів, починаючи з міжпредметних зв'язків, є досить відомою сферою педагогічної творчості для сучасного вчителя початкових класів, особливості професійної діяльності якого пов'язані з викладанням кількох різних

предметів. Проте на відміну від спорадичного інтегрування змісту окремих предметів під час вивчення певних тем, викладання за інтегрованою програмою «Мистецтво» в початковій школі передбачає системність і послідовність цієї роботи. Концептуальні засади інтегративного підходу до навчання мистецтва в загальноосвітніх закладах включають теоретичне обґрунтування; взаємозалежності структурних компонентів педагогічної системи (цілі – зміст – процес – результат – оцінювання); взаємодії основних змістових ліній державного стандарту (музичне, візуальне та синтетичні мистецтва); єдності компонентів змісту освіти (сприйняття – аналіз-інтерпретація – практична діяльність – творчість) [8].

Мистецька освітня галузь реагує на це особливо гостро і мобільно, оскільки мистецькі дисципліни – як ніякі інші – містять невід’ємні один від одного (наче дифузозлиті) навчальний і виховний складники: навчаючи мистецтва, виховуємо, а виховуючи мистецтвом, навчаємо; навчання мистецтва відбувається лише через переживання та осмислення переживання й поза цим втрачає сенс. Втім, тотальна інформатизація нашого життя, крім позитиву, несе небезпеки відторгнення дитини від міжособистісного спілкування, занурюючи її у віртуальну реальність та вир різноманітних інформаційних потоків, що несуть і високохудожній, і квазімистецький та особистісно руйнівний зміст.

Осмислення мистецьких творів, і класичних, і особливо сучасних, потребує уміння ідентифікувати своє «Я» в мистецькому просторі. А це неможливо поза участю в різноманітних ракурсах комунікації – з твором і через нього: мистецький твір є «згустком» інформації, втіленої в художньому образі. Введення змістової лінії «комунікація через мистецтво» націлює вчителя на формування у дітей здатності адекватної самооцінки у творчості, виховання самоповаги і поваги до творчості інших, а отже – в перспективі – на здатність співіснувати у мультикультурному середовищі, тобто на соціалізацію через мистецтво [1]. Звісно, що комунікація через мистецтво, як і спосіб його освоєння дитиною, базується на сприйманні та інтерпретації конкретних творів та власному творенні конкретними мистецькими засобами і апелює до набуття необхідних знань та умінь.

Проаналізувавши сутність змістових ліній, додаємо до них ще одну: самопізнання через мистецтво, а далі – численні інші «само»: самовираження, самокоригування, саморозвиток, самотворення тощо. Націленість на спонукання дитини до «само» має бути присутня в реалізації кожної змістової лінії (пригадуємо: зміст мистецької освіти – сама дитина) [8].

Таким чином, можна говорити про те, що перед учителем мистецтва постає своєрідне надзавдання: систематично, у будь-яких видах діяльності учнів і в усіх формах роботи на уроці, і поза ним організовувати художнє пізнання дітей в нерозривності його складників. Нинішнім першокласникам через 12 років доведеться розпочинати самостійне життя в суспільстві

здебільшого аудіовізуальної культури, де традиційні види мистецтва будуть існувати як окремо, так і в найрізноманітніших формах взаємодії та синтезу [9]. Чи зможе мистецька освіта вчасно відреагувати на сучасні й перспективні соціокультурні запити? Відповідь буде позитивною, якщо вчителі зрозуміють і підтримають нові педагогічні стратегії, опанують технології інтегрованого навчання і поліхудожнього виховання учнів. Таким чином, актуальною стає необхідність удосконалення діяльності педагогічних університетів щодо спрямованості мистецької підготовки майбутніх учителів початкової школи на формування здатностей до інтегративного підходу у викладанні, забезпечення цілісності навчального процесу, його культуровідповідності та естетичної наповненості.

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 05.04.2020).
2. Комаровська О. А. Мистецька освіта: передчуття змін та готовність учителя до них. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 3. С. 10–15.
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 05.04.2020)
4. Закон України про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 07.04.2020).
5. Типові освітні програми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-plany> (дата звернення 05.04.2020).
6. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. *Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів*. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с
7. Падалка Г. М. *Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. К.: Освіта України, 2008. 274 с.
8. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. Бердянськ, 2018. 247 с.
9. Хижна О. П. *Теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи*: дис. докт.пед.наук: 13.00.04. Київ, 2008. 557 с.